

преступлений / И.М. Лузгин. - М., 1981. - 560 с.

14. Медведев С.И. Криминалистическая характеристика преступления / С.И. Медведев. - Караганда, 1977. - 299 с.

15. Образцов В.А. Криминалистика / В.А. Образцов. - М., 1997. - 487 с.

16. Селиванов Н.А. Расследование преступлений повышенной опасности: методическое пособие для следователей / Н.А. Селиванов, А.И. Дворкин. - М., 1998. - 589 с.

17. Штофф В.А. Моделирование и философия / В.А. Штофф. - М., 1966. - 302 с.

18. Яблоков Н.П. Криминалистическая характеристика. Криминалистика / Н.П. Яблоков. - М., 2005. - 578 с.

Несвітайло І.І.,

здобувач кафедри криміналістики

Національного університету "Одеська юридична академія"

Надійшла до редакції: 26.11.2015

УДК 343.123.12

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Павлютін Ю. М.

У статті розглядаються окремі питання щодо забезпечення розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Обґрунтовується доречність застосування терміну "забезпечення" щодо діяльності оперативних підрозділів у рамках кримінальних проваджень. Визначено зміст оперативно-розшукового забезпечення розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, у сучасних умовах реформування кримінального процесу й оперативно-розшукової діяльності та вносяться пропозиції з приводу оптимізації оперативно-розшукового забезпечення розслідування зазначеної категорії злочинів.

Ключові слова: *оперативно-розшукове забезпечення, кримінальне провадження, легалізація (відмивання) доходів.*

В статье рассматриваются отдельные проблемы по обеспечению расследования легализации (отмывания) доходов, полученных преступным путем. Обосновывается уместность применения термина "обеспечение" относительно деятельности оперативных подразделений в рамках уголовных производств. Определено содержание оперативно-розыскного обеспечения расследования легализации (отмывания) доходов, полученных преступным путем, в современных условиях реформирования уголовного процесса и оперативно-розыскной деятельности и вносятся предложения по поводу оптимизации оперативно-розыскного обеспечения расследования указанной категории преступлений.

Ключевые слова: *оперативно-розыскное обеспечение, уголовное производство, легализация (отмывание) доходов.*

The article stated some problems to ensure the investigation of legalization (laundering) of proceeds from crime. Relevance of substantiates use of the term "security" on the activities of operational units within the criminal proceedings. The content of operational-investigation detective software legalization (laundering) of proceeds from crime in modern conditions of reforming the criminal process and operational activities and makes proposals on optimization of operational-search software that category of crime investigation.

Keywords: *operational investigative support, criminal proceedings, legalization (laundering).*

Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, здійснюється шляхом комплексного застосування сил, засобів і методів оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності. Водночас зазначені правоохоронні функції на цей час знаходяться в активній фазі реформування, що обумовлює необхідність їх докладного наукового осмислення, передусім у такій пріоритетній сфері, як боротьба з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Питання оперативно-розшукового забезпечення досліджувалось у теорії та практиці оперативно-розшукової діяльності такими вченими, як: В.М. Аتماжитов, О.М. Бандурка, М.П. Водько, Д.В. Гребельський, В.Л. Грохольський, О.Ф. Долженков, К.К. Єрмаков, І.О. Клімов, І.П. Козаченко, М.В. Корнієнко, А.Г. Маркушин та іншими авторами. Водночас спільна діяльність оперативних і слідчих підрозділів у боротьбі з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, у сучасних умовах реформування кримінального судочинства, з позицій теорії оперативно-розшукової діяльності, досі не мала комплексного висвітлення в спеціальній літературі.

Тому мета статті полягає у визначенні змісту оперативно-розшукового забезпечення розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, у сучасних умовах реформування кримінального процесу й оперативно-розшукової діяльності, а також внесення пропозицій з приводу оптимізації оперативно-розшукового забезпечення розслідування зазначеної категорії злочинів.

Термін "оперативно-розшукове забезпечення" тривалий час використовується вченими в різних інтерпретаціях (наприклад: оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження, оперативно-розшукове забезпечення проведення слідчих дій, оперативно-розшукове забезпечення безпеки учасників кримінального провадження тощо), однак до цього часу не запропоновано єдиного визначення змісту цього формулювання. Уперше термін "оперативно-розшукове забезпечення слідства" був сформульований у Вказівці МВС СРСР від 05.12.1984 р. і в наступних нормативних актах МВС СРСР, де підкреслювалася нагальна необхідність такого забезпечення [1]. У наказах МВС України цей напрям діяльності отримав найменування "оперативно-розшукове супроводження кримінального провадження" та сформульований

© Ю.М. Павлютін, 2015

як комплекс ОРЗ в інтересах конкретного кримінального провадження з метою пошуку й фіксації фактичних даних, які можуть бути доказами в цьому провадженні, забезпечення всебічного повного й ефективного дослідження обставин кримінального провадження, безпеки учасників кримінального судочинства, постійного інформування органів досудового розслідування й суду про дії підозрюваних та інших осіб, спрямовані на негативний вплив на учасників кримінального судочинства. Більше того, термін "оперативне супроводження досудового розслідування" застосовується й в інструкціях МВС України, затверджених після набрання чинності КПК у листопаді 2012 р. [2]. Проте використання терміну "супроводження" не зовсім виправдане, оскільки супроводження підкреслює лише паралельність, супутність певних дій [3]. Хоча ця ознака наявна в досліджуваному нами явищі, однак його сутність здебільшого розкривається такою активною її формою, як забезпечити або "надати матеріальні засоби, здійснити охорону від небезпеки, гарантувати". Термін "забезпечення" є більш прийнятним для вживання як однієї із форм оперативно-розшукової діяльності - "оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження", оскільки останній у своєму розумінні передбачає створення умов, які будуть сприяти іншим сторонам кримінального провадження виконувати власні функції. Крім того, на суб'єктів ОРД, згідно зі ст. 1 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", покладається більш широке коло завдань - діяти в інтересах кримінального судочинства, здійснюючи пошук і фіксацію фактичних даних про протиправні діяння, відповідальність за які передбачена КК України. Як зазначає С.О. Сафонов, поняття "інтересів кримінального судочинства" є більш широким, аніж поняття "супроводження кримінального провадження", оскільки передбачає у своєму змісті право оперативних підрозділів діяти в межах ініціативного пошуку навіть на етапі кримінального провадження, що робить суб'єктів ОРД процесуально самостійними та автономними сторонами правових відносин. Специфіка завдань та обов'язків оперативних підрозділів виходить за коло матеріалів певного кримінального провадження й за своїм змістом може не стосуватися його, а відноситись до іншого правопорушення [4]. Крім того, із семантико-юридичної та практичної сторін, оперативно-розшукове супроводження може стосуватись лише конкретно визначених процесів (приміром: оперативно-розшукового супроводження певної слідчої (розшукової) дії) та застосовується лише для виконання суб'єктом оперативного супроводження конкретних дій, які характеризуються завершеністю в часі та припиняються в разі виконання завдань, які були поставлені.

Оскільки історично оперативно-розшукова діяльність була одним із засобів кримінально-процесуального пізнання, який розширює пізнавальні можливості останнього [5, с. 269-270], то з прийняттям у 2012 р. КПК України [6] оперативно-розшукова діяльність фактично увійшла до складу кримінально-процесуальної в кримінальних провадженнях, по яких розпочато досудове розслідування. Таке становище не нівелює значення оперативно-розшукового забезпечення кримінального судочинства, а навпаки підносить його на якісно новий рівень, оскільки самостійно ані слідчий, ані прокурор не зможуть кваліфіковано провести жодної з передбачених КПК України негласної слідчої (розшукової) дії [3].

Відповідно до ст. 2 КПК України оперативно-розшу-

кова діяльність і кримінальна процесуальна діяльність однаковою мірою реалізують вимогу законодавства про забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування й судового розгляду, у зв'язку з чим МВС України в більшості останніх службових наказів підкреслює необхідність підвищення ролі й відповідальності кожної служби в розслідуванні злочинів, комплексного використання з цією метою всіх сил і засобів [2; 7].

Участь оперативних підрозділів у розпочатому провадженні, хоча й здійснюється відповідно до ст. 41 КПК України в рамках письмового доручення слідчого, прокурора, однак не обмежується лише діяльністю з процесуального закріплення фактичних даних про причетність конкретних осіб до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Оперативно-розшукове забезпечення не може зводитися до пасивної функції його супроводження або кваліфікованого виконання окремих негласних слідчих (розшукових) дій, а повинно бути таким, що має активно забезпечувальний характер.

Відповідно до п. 6 ст. 7 Закону "Про оперативно-розшукову діяльність" оперативні підрозділи, зокрема, зобов'язані забезпечити, із залученням інших підрозділів, безпеку працівників суду та правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу, сприяють оперативно-розшуковій діяльності, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей і близьких родичів цих осіб [8]. Повного поглинання оперативно-розшукової функції кримінально-процесуальною об'єктивно відбутися не може з огляду на більш широкі її завдання поза рамками судочинства, наявність у структурі ОРД інших організаційних форм: оперативного пошуку та оперативної розробки з обов'язковими вимогами їх наступальності, безперервності й циклічності.

Проаналізувавши поняття "оперативно-розшукове забезпечення" та виходячи з розуміння спрямованості дій оперативних підрозділів під час розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, оперативно-розшукове забезпечення розслідування легалізації (відмивання) доходів пропонується розглядати наступним чином - це система заходів, здійснюваних оперативними підрозділами на стадіях виявлення злочину, досудового розслідування та судового розгляду в обсязі взаємодії зі слідчим, прокурором, судом, а також за власною ініціативою оперативних підрозділів шляхом проведення гласних та негласних заходів, інших процесуальних та не процесуальних дій, з метою забезпечення створення оптимальних умов повного та об'єктивного процесу розслідування, припинення або нейтралізації протидії виконанню правоохоронної функції держави та правосуддя, забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства.

Створення оптимальних умов повного та об'єктивного процесу розслідування розпочинається ще на ранніх стадіях виявлення ознак вчинення легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, безпосередньо реалізується в рамках виконання оперативно-розшукової функції боротьби зі злочинністю шляхом здійснення комплексу оперативно-розшукових заходів по документуванню злочинної діяльності розроблюваних осіб у рамках заведеної оперативно-розшукової справи.

Забезпечити повне розкриття та розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, не можливо без використання різноманітних не процесуальних засобів. Так, як зазначає Д. І. Бедняков, злочинній діяльності, яка ретельно готується та

конспірується, необхідно протиставити комплекс оперативно-розшукових (переважно негласних, розшукових) заходів і негласних слідчих (розшукових) дій, без проведення яких неможливо забезпечити невідворотність відповідальності злочинців [9, с. 17].

Саме тому пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння в інтересах кримінального судочинства віднесені до безпосередніх завдань оперативно-розшукової діяльності. Тим самим законодавчо зафіксована фактична наступність дій, що здійснюються різними органами з метою розслідування злочинів [10, с. 157].

Документування за своїм цільовим призначенням та змістом вирішує завдання, що співпадають з інститутом кримінально-процесуального доказування, створює оптимальні умови наступного його здійснення після прийняття рішення про початок досудового розслідування. Від повноти та вірогідності документування багато в чому залежить і ефективність кримінального процесуального доказування. Реалізуючи вимоги Закону "Про оперативно-розшукову діяльність" та КПК України, документування, як організаційна форма комплексного застосування оперативно-розшукових заходів, забезпечує прийняття обґрунтованого рішення про реалізацію отриманих за його допомогою матеріалів шляхом початку досудового розслідування. Саме з цього моменту розпочинається етап оперативно-розшукового забезпечення процесуального доказування у кримінальних провадженнях щодо легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Після початку кримінального провадження, розкриття легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом триває за рахунок одержання фактичних даних у ході здійснення комплексу невідкладних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій з метою закріплення наявних та відшукування додаткових доказів.

Очевидним є те, що усі слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії здійснюються відносно відомої особи, у визначеному місці, спрямовані на фіксацію доказів, а не на отримання інформації оперативної обізнаності про особу, яка вчинила злочин, або про наявність свідків кримінальної події. Водночас згідно з положеннями ч. 2 ст. 41 КПК України оперативні підрозділи не мають права здійснювати процесуальні дії і навіть клопотати про їх проведення. Тому одночасно з цією ж метою проводяться й оперативно-розшукові заходи. Більше того, шляхом проведення зазначених дій оперативними підрозділами також і надалі вирішуватимуться завдання визначення місцезнаходження підозрюваного, інших осіб, причетних до вчинення злочину, виявлення фактів легалізації значних сум грошових коштів та іншого майна, здобутих протиправним шляхом на стадії проведення фінансових розслідувань, а також встановлення під час досудового розслідування за предикатним злочином усіх обставин накопичення брудних грошей, джерел їх незаконного походження та маскування, переміщення та використання у легальній економіці, місць приховування і зберігання коштів та іншого майна з метою вилучення їх із тіньового обігу.

Після встановлення події та складу злочину, осіб, якими він вчинений, з метою вирішення завдань своєчасного та повного доказування винуватості кожного із його учасників, визначальне значення має прийняття таких відповідальних процесуальних рішень, відповідно до норм КПК України, як: повідомлення про підозру (ст.ст. 276-279); визначення підозрюваним запобіжних

заходів (глава 18); комплексу невідкладних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій з метою закріплення наявних та відшукування додаткових доказів. Конкретна слідча ситуація на цьому етапі розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом вимагає від оперативних підрозділів створення оптимальних умов для виконання відповідних процесуальних рішень та дій. Тому виникає необхідність планування й одночасного здійснення багатьох різноманітних погоджених слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Окремим напрямом створення оптимальних умов повного та об'єктивного процесу розслідування у рамках оперативно-розшукового забезпечення проваджень з розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом необхідно визнати забезпечення практичної реалізації використання конфіденційного співробітництва як негласної слідчої (розшукової) дії, передбаченої ст. 275 КПК України. Відповідно до ч. 1 зазначеної статті слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Водночас відповідно до п. 13 ст. 8 Закону "Про оперативно-розшукову діяльність", яким передбачено право оперативних підрозділів, зокрема, мати негласних штатних і позаштатних працівників, суб'єктом встановлення й безпосереднього здійснення такого конфіденційного співробітництва є працівник оперативного підрозділу.

Одна з особливостей оперативно-розшукового забезпечення розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, полягає в тому, що оперативно-розшукові заходи проводяться також із метою виявлення інформації про заходи, що вживаються зацікавленими особами з метою протидії встановленню істини в кримінальному провадженні, а також подолання такої протидії. Зазначений напрям діяльності іноді іменується "оперативно-розшуковим контролем" [11, с. 44-45; 12, с. 85]. Основною метою такого контролю є забезпечення сприятливих умов для вирішення завдань доказування при найменших витратах часу, сил і процесуальних засобів [13].

Оперативно-розшукове забезпечення останнього вимагає кваліфікованого застосування системи негласних слідчих (розшукових) дій: 1) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК); 2) використання конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК) [14, с. 29]; 3) здійснення спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК) у середовищі учасників кримінального процесу, їх службового чи побутового оточення, а також активних відвідувачів судових засідань; 4) за наявності відповідних підстав, застосування оперативно-технічних засобів контролю дій розроблюваних і документування їх протиправної діяльності. Сукупність виявлених таким чином фактичних даних про факти та способи здійснення протидії розслідуванню чи судовому розгляду можуть бути за рішенням слідчого, прокурора або судді безпосередньо долучені до матеріалів кримінального провадження, розпочатого щодо розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Отримані фактичні дані, залежно від характеру та форми протидії, можуть бути підставою для прийняття рішення про притягнення винних до адміністративної чи кримінальної відповідальності. Своєчасність здійснення

негласних слідчих (розшукових) дій з виявлення, документування фактів протидії кримінального середовища створює сприятливі умови для об'єктивного та повного досудового розслідування й судового розгляду легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Отже, розглянуті положення дозволяють зробити висновки про те, що обсяг і зміст оперативного забезпечення розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, повинен бути спрямований на виконання завдань та обов'язків оперативних підрозділів щодо: 1) виявлення наміру особи вчинити дії щодо легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, який може перешкоджати виконанню завдань кримінального провадження та вжиття заходів, які будуть усувати ці наміри та попереджати ці злочини; 2) пошуку й фіксації фактичних даних про злочини, які готуються особою і вчинення яких буде перешкоджати виконанню завдань кримінального провадження та вжиття заходів щодо припинення цих злочинів; 3) виявлення латентних злочинів, скоєння яких суперечить інтересам кримінального провадження; 4) викриття причин та умов, які сприяють вчиненню злочинів, що перешкоджають забезпеченню інтересів кримінального провадження; 5) здійснення взаємодії зі слідчим, прокурором, судом та іншими правоохоронними органами, зокрема виконання доручень щодо проведення гласних та негласних слідчих (розшукових) дій, ужиття заходів, спрямованих на отримання доказів у кримінальному провадженні з розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; 6) супроводження заходів, які забезпечують безпеку працівників суду, правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу та сприяють ОРД, осіб, які є учасниками кримінального провадження, членів їх сімей і близьких родичів цих осіб; 7) припинення або нейтралізації протидії встановленню істини в кримінальному провадженні з боку осіб, причетних до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також подолання такої протидії.

Література

1. О мерах по дальнейшему улучшению работы следственного аппарата от 05.12.1984 г. № 124: Указание МВД СССР "О ходе выполнения решений коллегии МВД СССР" от 25.10.1983 г.

2. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень: Наказ МВС України від 14.08.2012 р. № 700.

3. Подобний О.О. Оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження про корисливо-насильницьку організовану злочинну діяльність / О.О. Подобний

// Форум права. – 2013. – № 4. – С. 300-305. – [Електронний ресурс]: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_4_52.pdf.

4. Сафронов С.О. Оперативно-розшукове супроводження кримінального провадження: сучасний стан та перспективи розвитку / С.О. Сафронов // Портал науково-практических публикаций. – [Електронний ресурс]: <http://portalnp.ru/2014/05/1910>.

5. Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі / М.А. Погорецький: монографія. – Х.: Арсіс, ЛТД, 2007. – 576 с.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13.04.2012 р., № 4651а-17. – [Електронний ресурс]: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

7. Інструкція про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю: Наказ МВС України, Служби безпеки України від 10.06.2011 р., № 317/235. – [Електронний ресурс]: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0822-1>.

8. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р., №2135-ХП. – [Електронний ресурс]: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/вйт/2135-12>.

9. Бедняков Д. И. Непроцессуальная информация и расследование преступлений / Д. И. Бедняков. – М.: Юрид. лит., 1991. – 208 с.

10. Горбачев А. В. Раскрытие преступлений и доказывание / А. В. Горбачев // Проблемы законности: Респ. межвед. науч. сб. – Харьков, 1996. – Вып. № 31. – С. 157-165.

11. Дідоренко Е. О. Процесуальний статус ОРД в кримінальному судочинстві: [монографія] / Е. О. Дідоренко, С. О. Кириченко, Б. Г. Розовський; МВС України. Луган. ін-т внутр. справ. – Луганськ: РВВ ЛІВС, 2000. – 95 с.

12. Хомколов В. П. Организация управления оперативно-розыскной деятельностью: системный подход / В. П. Хомколов. – М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1999. – 191 с.

13. Криминалистика: [учебник] / Отв. ред. Н. П. Яблоков. – [2 изд., перераб. и доп.]. – М.: Юристъ, 2000. – 718 с.

14. Албул С.В. Злочинне середовище та його інфраструктура як об'єкти реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ // Процесуальні, криміналістичні та психологічні аспекти досудового розслідування: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 07 листопада 2014). – Одеса: ОДУВС, 2014. – С. 29-30.

Павлютін Ю.М.,
здобувач кафедри адміністративного
права та процесу ОДУВС
Надійшла до редакції: 03.11.2015

УДК 343.13

ВИЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Стріжук В. В.

У статті розглядаються основні терміни, поняття та принципи конфіденційного співробітництва оперативних підрозділів з громадянами. Акцентується увага на необхідності дотримання конституційних прав і свобод людини, зокрема конфіденції, які виконують завдання оперативних підрозділів, підвищення професійного й морально-етичного рівня © В.В. Стріжук, 2015

сучасного оперативного працівника.

Ключові слова: конфідент, конфіденційність, конфіденційне співробітництво, принципи конфіденційного співробітництва, конспірація, оперативний працівник.

В статье рассматриваются основные ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС